

պէս բազմաստուածեան էին եւ չունէին ապաշխարութեան դրութիւն, ապա ուրեմն ոչ ապաշխարողներ եւ ոչ ալ ապաշխարելու վայր:

Հայ մեհեանի շուրջի սիւնաշարքը դրուած էր անոր համար՝ որ անոր օրինակը՝ հեղինականը՝ սիւնաղարդ էր:

Ահա հայ մեհեանը, այնպէս՝ ինչպէս որ ան կը շինուէր:

Քառանկիւն երկար սրահ մը, ներքսապէս բաժնուած երեք մասի՝ սիւնաշարքերով՝ որոնք կը ձեւացնէին կեդրոնական ատենանը եւ քովնոր երկու թեւերը: Այս ամէնը ծածկուած էին կամարակապ քարաշէն տանիքներով (պատկեր 7): Դուրսէն այս շինուածքը շրջապատուած էր աղեղակապ սիւներու շարքով մը, որոնք շէնքին շուրջ կը կազմէին սիւնաղարդ ծածկոց մը (portique) որ կամարակապ քարաշէն էր:

Այս բոլորը կու տար ազօտ նախատիպը, դարեր վերջ գործածուած Ռօման կոչուած ոճին:

Ս. ՃԵՎԱՀԻՐՃԵԱՆ
Ճարտարագէտ

(շար.)

ԱՆՁՐԵԻՆ

Կ'իջնէ անձրեւն... կը լըսեմ ջուրին շրշուկն հաւասար.
Ու տերեւներ խոնարհած, գոր ոչ մէկ հով կ'օրօրէ,
Կը շողշողան վայրահակ՝ արտասուելով ջաղքին տակ.
Թռչուններն իսկ քախիծով կը համակէ սուգն օդին:

Տիղմը ցամբուն քանձրացած՝ արգելք կ'ըլլայ աղբիւրին,
Եւ արահետն իր խիւնքը մերկացած ցոյց կու տայ,
Կը ծըխայ հոն բուրելով աւազն եղած շիկագոյն.
Ջուրն յորդագեղ կ'ակօսէ գայն ու քըշելով կը տանի:

Եւ հորիզոնը համակ վարագոյր մ'է դեղնորակ.
Կը քրքրոյ պատուհանն ու կաթիլներ կը հոսին.
Ուղիներու յատակին վերայ հնչուն եւ կապոյտ
Ջուրի կայծեր կը ցայտեն փափրելով դողդոջուն:

Պատի անփոք երկայնքով՝ դանդաղ եզներ ջրբողոյ
Կը շտապեն արդ, տրտում շուն մըն ալ անոնց հետքերէն.
Ցելս է գետինն ու երկինք՝ համայնաւոյ մառախուղ.
Կը ձանձրանան մարդիկ, ո'հ ի'նչֆան տըխուր է անձրեւն:

Թրգմ. Հ. Մ. Ճ.

ՍԻԻԼԻ ՓՐԻՒՏՈՄ

ՀԱՅ ՆՇԱՆԱԻՈՐ ՆԿԱՐԻՉ

ԳՐԻԳՈՐ ՇԻԼԹԵԱՆ

Հայկական տաղանդի յայտնութիւնները օտար ափերու վրայ՝ բազմաթիւ անգամներ դրուած է մեր եւ եւրոպական աղբիւրու ուղղութիւնը:

ԳՐԻԳՈՐ ՇԻԼԹԵԱՆ. ահա դարձեալ պատկանելի դէմք մը գեղարուեստի ասպարէզին մէջ, ուր նորանոր յաղթանակներ չահած է եւ դարձած ակնառու արուեստագէտ մը, որով սակայն քիչ զբաղեցրած էր հայ մամուլը, քան զի դժբախտաբար հայ մամուլը, քան զի թերթերն ու գեղարուեստագէտները: Անցեալ տարի դեռ նոր Marziano Bernardi հրատարակեց գրքոյ մը՝ ուր կենսագրական սուղ դժերու հետ կը դնէր նաեւ սաղարկական սուղ դժերու հետ կը դնէր նաեւ իր գնահատանքը՝ մեծամեծ գովեստներ չուայելով հրապարակաւ, նշանակելով միանգամայն անոր մասին խօսող թերթերը եւ լոյս ընծայելով 33 նկարներու լուսանկարներ:

Շիլթեանի նկարները զարդարած են միշտ Բարիդի, Պերլիի, Լոնտոնայի եւ Նիւ-Եորքի ցուցահանդէսները, վեներտիկի Միջադէպին Երկամեայ ցուցահանդէսի սրահները, Միլանու եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ յաճախ տուած է ցուցահանդէսներ եւ դեռ վերջերս այս տարի Միլանոյի լայն սրահներու մէջ, մարտ 5-20, չքեղ ցուցադրութեամբ իր նկարներու՝ խանդավառութիւն ու հիացմունք չահեցաւ Միլանու ժողովուրդէն: Իսկ բոլորովին թարմ է յիշատակուող: Իսկ բոլորովին թարմ է յիշատակուող՝ կը մեր մէջ եւ ամբողջ վեներտիկիներու՝ այս տարուան Ի. Միջադէպին ցուցահանդէսի մէջ իր ձեռք բերած յաջողութեամբ, որ Իտալիոյ զանազան կարեւոր կեդրոններու մէջ եւս արձագանգ գտաւ ու բաղնիքներու մէջ:

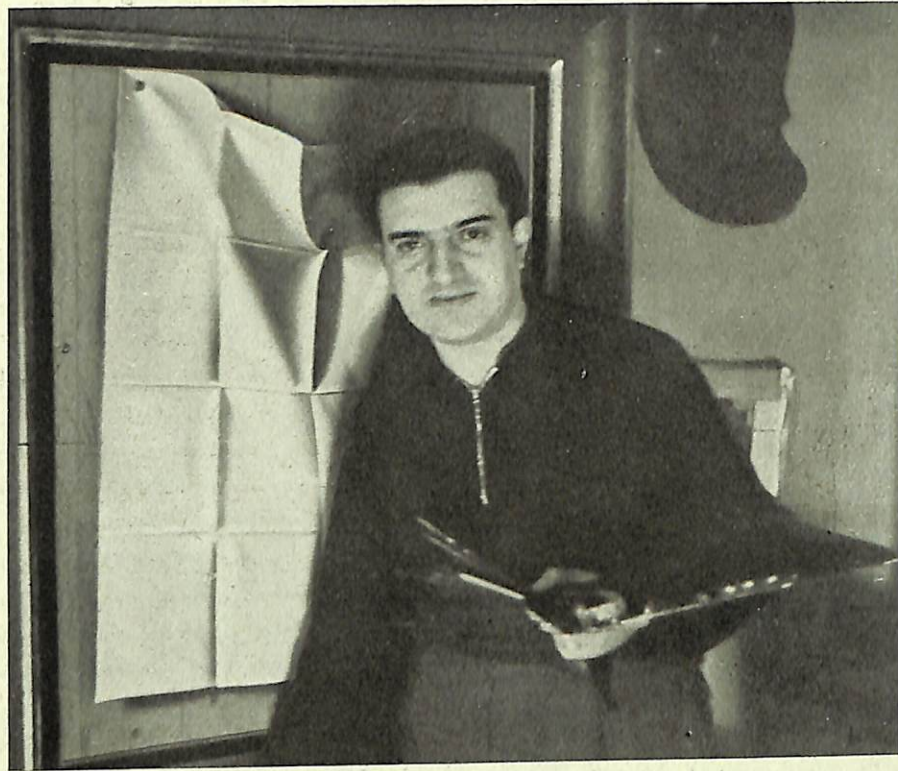
Մաթիւ օրագիրներ եւ պարբերաթերթեր զբաղեցան իր արուեստին բերած նորութեամբը, միշտ գովելով հայ արուեստագէտին բացառիկ տաղանդը: Ցուցադրուած նկարները գրեթէ ամբողջապէս ծախուած են, ինչ որ արդէն յայտնի նշան է անոր հռչակուած համբաւին:

Շիլթեան համեստ աշխատանոց մ'ունի, լաւ կահաւորուած եւ իր բովանդակ գորութիւնն ու հոգեկան տրամադրութիւնները ուղղած է արտադրելու նոր գործեր: Արեւելցիի ջերմ հիւրասիրութեամբ ընդունեցաւ զիս երբ իրեն այցելեցի այս տարի ապրիլ 9-ին Միլան գտնուած ատենս: Ան ծնած է Նախիջեւան, 20 Օգոստոս 1909-ին: Քսանաթեայ անցած է Կ. Պոլիս եւ անկից վիեննա ու յաճախած գեղարուեստի վարժարանը: Իտալական արուեստը եւ երկրին աւանդական գեղեցկութիւնը կը հրապուրէ զինքը Իտալիա, ուր անցնելով 1923-ին՝ կը հաստատուի նախ Հռոմ, կ'ուսումնասիրէ մարդիկն ու միջավայրը, կը հետաքրքրուի արուեստագէտներով ու քննադատներով եւ շատ չ'անցնիր, կը լսուի արդէն հրապարակի վրայ իր անունը: Աւելի ուշ՝ կ'անցնի Միլան, ուր իր անունին շուրջ կը խտանայ մեծագոյն հիացմունք ու պատկառանք:

Եռանդուն հոգի մըն է, նուիրուած արուեստի սրբազան ծառայութեան, անփոյթ իր արտաքինին պատշաճութիւններուն, կ'աշխատի շարունակ մինչեւ ուշ գիշեր՝ ձեռք չ'զնայելով վրձինը: Իր տարած յաղթանակին եւ արթնացած հետաքրքրութեան ինքնագիտակցութիւն մ'ունի՝ որ վճռականութիւն կու տայ այլեւս իր քայ-

լերուն: Ժամանակակից արուեստագետ մը՝ De Chirico անչափանդեր կերպով Շիլթեանի համար ըսած է. «Մեր օրերուն ամէնէն ինքնատիւ արուեստագետներէն մին՝ որ արժանի է գնահատանքի»: Իր մասին յա-

ջորդարար գրուեցան բազմաթիւ յօդուածներ, որոնց մէջ Ugo Ojetti-ինը (*Corriere della Sera* 25 Feb. 1942) իրրեւ մեծ գեղարուեստագետ քննադատի մը խօսքը՝ զօրացուց Ժողովրդեան հետաքրքրութիւնը,

XXIII Biennale int. Venezia, 1942. «Trompe l'œil» e il suo ritratto.
Ի. Գ. Երկամեայ միջազգ. ցուցահանդէս, վեներտիկ, 1942. «Աչքի ստորանք», եւ
հեղինակին լուսանկարը:

Enotrio Mastrodonardo (*Meridiano di Roma*, 2 Nov. n. 44. 1941), Ettore della Giovanna (*Stile*, 14 Feb. 1942), Leonida Repaci (*Illustrazione Italiana*, 15 Marzo, n. 11. 1942) եւայլն...

Ինծի կարգաւ ցոյց տուած նկարներու մէջ բան մը՝ որ իսկոյն կը գրաւէր իմ դիտողի ուշադրութիւնս՝ էր այն վճիռ յըստակութիւնը եւ բնականութիւնը ներկայացուած տեսարանին, առարկային կամ անձին՝ շփոթելու աստիճան իրականութեան հետ: Հիացումի առաջին զգացողութենէս վերջ կը հարցնեմ թէ ի՞նչպէս ձեւացած է իր մէջ նկարիչը: Կը պատասխանէ թէ.

«Կ'ուսումնասիրեմ շարունակ դասական հեղինակները»: Իր նախասիրած արուեստագէտները զոր ինձ թուեց՝ էին Mantegna, Crivelli, Bellini, Caravaggio, Tiziano, եւ խաղաղաններէն՝ դուրս՝ Ver Meer, Rembrandt...: Ընտրութիւն մը որ ցոյց կու տայ արդէն անոր մէջ արուեստի կատարեալ ըմբռնում. սիրել մեծ վարպետները, սորվիլ անոնցմէ նկարելու եղանակը, ներշնչուիլ անոնց օրինակով՝ կը նշանակէ ունենալ զօրաւոր ու գիտակից կարողութիւն, զարգացած ճաշակ եւ արուեստի մասին աւելի ուղիղ տեսութիւն քան արդիներէն շատերը: Ապրելով հանգերձ ապագայա-

XXIII Biennale internazionale, Venezia, 1942. «Bacco in Osteria».
Ի. Գ. Երկամեայ միջազգ. ցուցահանդէս, վեներտիկ, 1942. «Բազոս գինեւան մէջ»:

XXIII Biennale int. Venezia, 1942. «Le Donne curiose».
ԻԳ. Երկամեայ միջազգ. ցուցահանդես, վեներտիկ, 1942. «Հետաքրքիր կիները»:

պաշտ (futurismo) եւ տպաւորապաշտ (impressionismo) դրութիւններու ահաւոր եւ ընկղուզիչ հոսանքին մէջ, արդիական շարժումներու յարատեւ ազդեցութեան տակ, զեղարուեստի այս անկեալ չըջանին՝ երբ իսկական արժէքները կ'արհամարհուին, Շիլթեան իր այն փարուսովը դասական վարպետներուն՝ կը հաւաստէ ըլլալ արժանապէս գնահատելի դէմք մը:

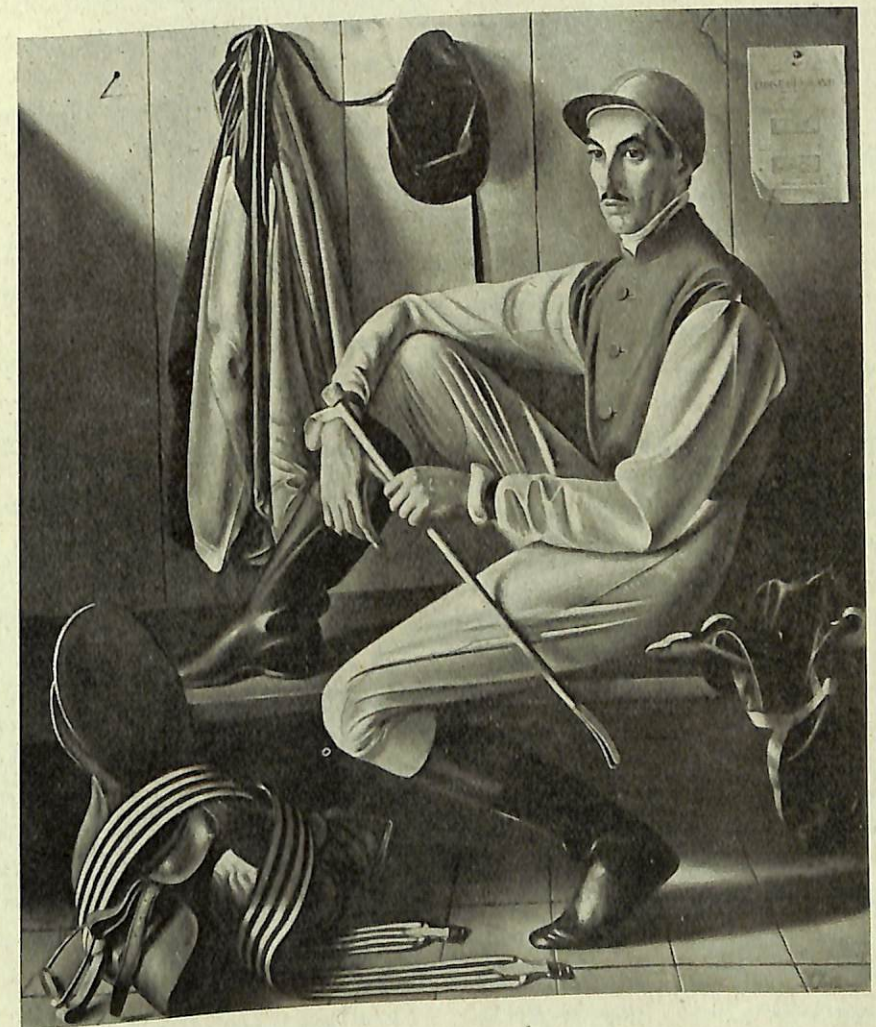
Իտալական մեծ նկարիչներէն զատ Իտալիոյ վճիտ երկինքն ալ, որուն փայփա-

յանքին տակ ապրած է իր երիտասարդութեան ամենէն բուռն եւ երազկոտ տարիները, ունեցած է անչուշտ իր բաժինը ձեւացնելու համար անոր մէջ նկարիչը: Նըկարիչ մը, օժտուած զգայուն հոգիով, բնութեան ամէն զեղեցիկութիւններուն եւ ամէնէն փոքր թրթռացումներուն հանդէպ համապատասխան գտնելով իր հոգիին մէջ ազնիւ զգացում մը, գոյն մը, պատկեր մը, նոր անըրադարձութիւն մը, որոնք մեծապէս օգտակար եղած են յետոյ իր

նկարչութեան մէջ: Շիլթեան ունի դիտելու աչք, դիտէ զնեւ եւ ուսումնասիրել զծէրու ճշգրտութիւնները արտայայտելու համար իրականը՝ այնպէս՝ ինչպէս է բնութեան մէջ: Ճշմարտապաշտ (verismo) դրութեան կատարեալ ներկայացուցիչն է հետեւաբար. փարած է իրականութեան՝ զոր ամենուրեք կը փնտռէ. եւ կը ջանայ ներկայացնել առարկան այնպէս՝ որ ամէնուն հասկնալի ըլլայ, ամէնուն հիացման հանդիպի: Անոր նկարներուն առջեւ շարունակ իրականութեան պատրանքն է որ կ'ապրինք: Քանիներ իրապէս խարուած են ըսելով. «ո՛հ, ո՛րքան իրական է, առնելս

կու գայ, տե՛ս, ո՛րչափ կը նմանի, կարծես թէ ճիշդ ատ է»: Սովորական բացահայտութիւններ՝ զոր յաճախ լսած է նկարիչը իր այցելուներու բերնէն: Ու շատ անգամ այսպիսի արտայայտութիւններ աւելի հաճելի կ'անցնին նկարչին, քան երկար դովարանութիւններ եւ գնահատանքի լայն էջեր թերթերու մէջ՝ անկեղծ խոստովանութիւններ ըլլալով յաջողութեան եւ ապացոյց այն մոզիչ զօրութեան՝ զոր ունի ան իր ձեռքին մէջ՝ վրձինի քանի մը հարուածով խաբելու մարդկութիւնը:

Շիլթեանի նկարները պատմական տեսարաններ չեն եւ ոչ ալ կեանքի բարդ շա-

XXIII Biennale int. Venezia, 1942. «Ritratto del Conte G. Visconte di Modrone».
ԻԳ. Երկամեայ միջազգ. ցուցահանդես, վեներտիկ, 1942. Նկար Կոմս Վիսքոնթի-ի:

րազրույթիւններ հոգեբանական կնճռոտ անցքերով, այլ պարզ պատկերներ ու տեսիլներ իրականութենէն հանուած:

Անոր բազմաթիւ նկարներու մէջ վրաս տպաւորութիւն թողուցին իր natura morta-ները այնքան բնական, այնքան խօսուն եւ գրաւիչ. ամէն անշուշտ առարկայ որ մաս կը կազմէ նկարին՝ իր կատարեալ ձեւին ու վիճակին մէջ է, շիշը, գաւաթը, դանակը, ակնոցը, գիրքը, ծաղկամանը, պատէն կախուած թուղթեր, զմեկին, կաղամարն ու գրիչը, խոշորացոյցը, նամակազրոյժը, զարդասէր կնոջ հովհարը ու չպարուելու առարկաները, ամէն ինչ իրենց բնական կերպարանքին, գոյնին, չափին ու ճշգրիտ գծերուն մէջ են:

Այս լուսանկարչական ճշգրտութիւնը սակայն արդի ըմբռնումով կը հակասէ արուեստի գաղափարին, ու իրականը արտայայտելու ճիշդին մէջ կը տեսնուի պարզապէս բռնադրօսիկ ու ստրկական նմանութիւն: Անշուշտ եպերելի է այդ ճիշդ եթէ միայն նմանութեամբ վերջանայ՝ առանց նկարչին ստեղծագործող տաղանդին բերած նորութեան կամ արտայայտելու նոր եղանակին: Բայց Շիլթեան երբ կը զուգէ տարրեր, կը միացնէ առարկաներ, առաջ բերելով ամբողջութիւն՝ նպատակ ունի բան մը ըսելու, միտք մը, գաղափար մը պատկերացնելու: Արդիները արուեստը կը դնեն նկարչին յղացումին մէջ (որ բնականաբար անհրաժեշտօրէն կարելոր է արուեստի համար), բոլորովին անփոյթ՝ ձեւին, գծերու ճշգրտութեան եւ իրականին համապատասխանելու պարտականութեան: Շիլթեանի առաւելութիւնը ու յաւելումը արդի նկարչական արուեստի ըմբռնումին վրայ՝ ճիշտ կը կայանայ գծերու նուրբ ու ճշգրիտ աշխատութեան մէջ, բան մը որ անտեսուած է միւսներէն: Անոր համար է որ իր նկարները ունին վճիռ յստակութիւն, որոշ եւ վճռական պարզութիւն՝ հակառակ արդիականներու անորոշութեան (Indeterminismo), որուն մէջ կը տեսնեն անոնք արուեստագէտին ազատութիւնը՝ չհամապատասխանելու իրականին, ինչ որ աւելի տկարութիւն ցոյց կու տայ նկարո-

ղին մէջ՝ քան կարծուած մտքի ստեղծագործական ազատութիւն ու թռիչք: Ճիշդ այսպէս կը խորհին բոլոր տպաւորապաշտ դրուժեան հետեւող նկարիչները՝ անկարող տալու մեղի իրական ու կատարեալ ձեւը իրերուն, բռնադատելով դիտողը դոհանալու միգամածային երեւոյթներով եւ լրացնելու պակասը իր անձնական երեւակայութեամբ: Շիլթեան արուեստական (tecnico) կատարելութիւն ունի, իր վրձինին հարուածները եւ իր երանգապակի խառնուրդը՝ կ'ընծայեն մեղ անշուշտ եւ շնչաւոր աշխարհը իրենց բովանդակ բարբախուն բռնականութեամբ, իրենց մանրամասն եւ առանձնայատուկ դիժերուն մէջ՝ մանրախուզական ճշգրտութեամբ: Իր նկարները կարծես յստակ դրուժիւններ են զոր ամէն հետաքրքիր կարող է կարգալ եւ հասկնալ, ճաշակել եւ վայելել: Ան մանրամասնութեանց հեղինակ է, ոչինչ կը խուսափէ անոր գննողի ուշադիր աչքերէն. փոքր կէտերն իսկ, մեղի համար անփոյթ կերպով անցնելիք, իրեն համար կարեւորութիւն ունին եւ անոնցմով է որ արդէն իրականին պատրանքը կը ստեղծէ եւ առաջ կը բերէ «trompe l'œil»-ը, ինչպէս որ ունի արդէն ճիշտ այս տիտղոսով նկարներ, որոնց մէջ յաջողութիւնը գերազանց աստիճանի է:

Իր natura morta-ներէն յիշելու ենք հոս իրենց իտալական տիտղոսով՝ ինչպէս որ հեղինակը անուանած է դանոնք. Il tavolo del pensatore, Il tavolo dello Scrittore, Il tavolo del Filosofo, Viaggio in Italia, Le Donne curiose, San Sebastiano, գծուած բոլորն ալ 1937-1940-ի շրջանին:

Իր այս natura morta-ները յատկապէս, որոնք սիրուն եւ զմայլելի աշխատութիւններ են, իրենց ճշգրիտ, բնական գոյներով, ցայտուն եւ շողողուն իրականութեամբը՝ մտածել կու տան Պերկամացի Caravaggio-ի եւ Չորս-հարիւրի Վենետիկեան Դպրոցի մեծ հեղինակներուն՝ ինչպէս կը խորհրդածէ Filippo De Pisis քննադատը:

Շիլթեան natura viva-ի եւ յատկապէս Դիմանկարի մէջ ալ ճարտար է, գիտէ արտայայտել զգացում, դնել կենդանութիւն, խօսուն պատկերներ տալ մեղի. մանաւանդ

անոնց մէջ կը զգացուի չափերու հանդէպ իր ունեցած խղճամիտ ջանքը՝ ստանալու համար զգեստի ծալքերուն, լոյսի խաղերուն (Chiaro-oscuro) անքննադատելի կատարելութիւնը: Այս շարքին մէջ իր սրբաւոր մօտիկ նկար է «Bacco in Osteria», զոր եւ ոչ իսկ կ'ուզէր ծախել. բայց վերջերս կ'իմանանք որ զայն գնած է Իտալիոյ Արտաքին Գործոց Նախարար Կոմս Չիանոյ 80,000 լիրայի: Հոն այդ նկարին մէջ ամէն ինչ դարձեալ իր բնականութեան մէջ է. Բազոս՝ զինիի աստուածը՝ կ'երեւի ոտքի վրայ, աջ կողմէն լուսաւորուած, վերջը նեղով վարադոյրը. չորս երիտասարդները յանկարծական զարմացումի արտայայտութիւն ունին. մարմնի անգամներու շարժումը, ձեւը, կեցուածքը, դարձուածքը, ինչպէս նաեւ անշուշտ առարկաներու՝ մուրճի, գլխարկի, աթոռի մասերուն, վարադոյրի բացուածքն ու ծալքը, բոլորն ալ այնքան բնական ու յաջող են: Յետոյ յիշելու ենք Chitarrero-ն, որ շատ մը ցուցահանդէսներու հանուած է, Վենետիկի Ժե. Միջադրու հանուած է, Վենետիկի Ժե. Միջադրու հանուած է «Biondo Corsaro» տիտղոսով, Il Ritratto d'un pensatore, Il Ritratto del Conte Luigi Visconte di Modrone, Clio (պատմութեան մուսան), Autoritratto, La nostalgia, Il Ritratto di Giovanni Scheiviller, La toilette, եւ այլն...:

Այլեւս համբաւ հանած է իրբեւ ճարտար դիմանկարի հեղինակ՝ այնքան որ մեծադիմանկարի հեղինակ եւս կը դիմեն իրեն: Կոմս Չիանոյ եւ ուրիշներ կանչած են զինքը իրենց պալատները:

Մենք մեծապէս ուրախ ենք որ հայազգի նկարիչ մը այսքան պատիւներու եւ բարձրութեան հասած է, ու կը մաղթենք աւելի փայլուն յաջողութիւններ: Ան իր հասունութեան մէջ է, թեւակոխած արուեստի նուիրեալ, եւ Իտալիոյ մէջ մանաւանդ, գեղարուեստի այս երկրին մէջ, կը

վայելէ յարգանք իրբեւ արժէքաւոր արուեստագէտ, ոչ միայն սովորական գնահատողներու կողմէն, այլ նաեւ ամէնէն կարեւոր եւ ըմբռնող գեղարուեստագէտ քննադատներու դատողութեան մէջ: Բաւական է ըսել նշանաւոր Ugo Ojetti-ի հետեւեալ բացատրութիւնները հայ նկարչի մասին. «Un pittore limpido, solido, arcifinito, d'una plastica evidente, e d'un attento rilievo che fa appunto pensare, per questa soda finitezza, a una tavola quattrocentesca, tra Mantegna, Bellini e Carlo Crivelli, con le sue tante ornatezze di marmi, di fiori e di frutta a festoni, di intagli»... ecc. (Corriere della Sera, 25 Febbr. 1942).

Շիլթեան գնահատուած է մանաւանդ անոր համար որ իր գործերով լուռ պայքար մը կը մղէ ապագայապաշտ եւ տպաւորապաշտ նկարչութեան դէմ. ու ասով ան պատմական դեր մըն ալ կը խաղայ գեղարուեստի ասպարէզին մէջ եւ իրր այդ՝ նշանակալից դերը մը գրաւելու սահմանուած է:

Անշուշտ Միլանու հայ գաղութը հպարտ կը զգայ ինքզինքը իր քովն ունենալով համարիւն արուեստագէտ մը, որ գրեթէ միջազգային մամուլը զբաղեցուցած է իր մով: Իրբեւ հայ՝ կը սպասենք Գր. Շիլթեանէն՝ որ մօտաւոր ապագայի մէջ՝ ազգային կեանքի կամ պատմական մէկ դրուագէ մը ներշնչուած՝ տայ մեղի նաեւ նկար մը՝ ուր բարախէ իր հայ հոգիին բոլոր խանդավառութիւնը, ջերմութիւնը եւ ոյժը. ասով թողած պիտի ըլլայ ան յաւերժական յիշատակ մը՝ իր պատկանած եւ սիրած ազգին հետ զինքը միացնող՝ անջնջելի կապին:

Մեր փափաքը եւ մաղթանքը առ այժմ ազնիւ Գր. Շիլթեանին՝ է քաջողութիւն ու վերելք մը յաղթանակէ յաղթանակ այս օտար կլիմայի ներքեւ, ուր հայ տաղանդի փայլն ու զօրութիւնը եկած է սփռելու:

Հ. Մ. ՃԱՆԱԾԵԱՆ